

7. XI. «Η Κυβέρνησις μόνον υποσχέσεις δίδει ότι υποστηρίζει την βιομηχανίαν, εις την πραγματικότητα όμως ουδέν πράττει»

Η «μεγάλη τετραετία» τερματιζόταν με τον πιο άδοξο τρόπο για μια πράγματι χαρισματική πολιτική φυσιογνωμία, τον Βενιζέλο. Οι χειρισμοί και η τελική αποτυχία του να αποτρέψει την υποτίμηση απογοήτευσαν ακόμη και τους φανατικούς Φιλελεύθερους. Μοιραία, η χρηματοοικονομική κρίση γέννησε και την πολιτική. Ήδη, από τον Μάρτιο του 1932, ο Βενιζέλος προσπαθούσε μάταια να μοιραστεί την ευθύνη της οικονομικής ύφεσης, σχηματίζοντας οικουμενική κυβέρνηση με το Λαϊκό Κόμμα του Παναγή Τσαλδάρη (1867-1936). Σε μια τακτική ελιγμού προς επίτευξη της οικουμενικής –που τελικά ναυάγησε–, αλλά και υπό το βάρος του απεργιακού κύματος, παραιτήθηκε τον Μάιο του 1932, εγκαινιάζοντας μια νέα εποχή πολιτικής ρευστότητας, αγωνίας, αντιφάσεων και έντονων κοινωνικών συγκρούσεων. Ο διάδοχος, Αλέξανδρος Παπαναστασίου, παρά τις φιλολαϊκές εξαγγελίες, δεν έμεινε για πολύ στην εξουσία. Το καλοκαίρι ανατράπηκε από τον Βενιζέλο και προκηρύχθηκαν εκλογές με αναλογικό σύστημα. Αν και οι κάλπες έδειξαν, αθροιστικά, νίκη των βενιζελικών, λόγω κερματισμού της δύναμής τους σε μικρότερα κόμματα, σχηματίστηκε κυβέρνηση συνασπισμού του Λαϊκού Κόμματος, του Ιωάννη Μεταξά και των βενιζελικών Γεωργίου Κονδύλη και Αλέξανδρου Χατζηκυριάκου υπό τον Παναγή Τσαλδάρη, τον Νοέμβριο 1932. Έμελλε όμως και αυτή η κυβέρνηση να είναι εξαιρετικά βραχύβια. Με την ανατολή του νέου έτους, ο Βενιζέλος επανέρχεται στην εξουσία –για τελευταία φορά– και οδηγεί πάλι τη χώρα σε εκλογές, με πλειοψηφικό, όμως, σύστημα...

Εν τω μεταξύ, με την κορύφωση της οικονομικής κρίσης την άνοιξη του 1932 και με βέβαιη πλέον την αποδέσμευση της δραχμής από τον κανόνα του χρυσού, κυβέρνηση και χρηματοπιστωτικοί κύκλοι, στο εσωτερικό και στο εξωτερικό, αναζητούσαν το επόμενο νομισματικό πλαίσιο. Ο Βενιζέλος συναντήθηκε με βιομηχάνους και τραπεζίτες τον Απρίλιο για να συζητήσουν σχετικά με τις νέες οικονομικές κατευθύνσεις. Η δραχμή είχε δύο εναλλακτικές δυνατότητες: σταθεροποίηση σε χαμηλότερο επίπεδο ή ελεύθερη κυμαινόμενη ισοτιμία. Ο πρωθυπουργός στη σύσκεψη αυτή έδειξε να προσανατολίζεται στη δεύτερη λύση, ενώ οι βιομήχανοι κατέθεταν τους προβληματισμούς τους για τους περιορισμούς στις εισαγωγές και για τη συγκράτηση των τιμών.²³⁶

Τσαλδάρης (1867-1936) διαδέχτηκε στην αρχηγία του Λαϊκού Κόμματος Υστερα από την εκλογική αναμέτρηση 1922, σχημάτισε κυβέρνηση συνασπισμού συμμετοχή των Ι. Μεταξά, Γ. Κονδύλη Χατζηκυριάκου. Σε ένα δίμηνο όμως από τον Βενιζέλο, ο οποίος προκήρυξε εκ νέου εκλογές...

Βούρος, *Παναγής Τσαλδάρης*, 1955)

Σύμφωνα με τη νομοθετική ρύθμιση του νέου υπουργού Οικονομικών Κυριάκου Βαρβαρέσου –ο Γεώργιος Μαρής μόλις είχε αποχωρήσει ύστερα από διαφωνία με τον Βενιζέλο–, η Τράπεζα της Ελλάδος αναλάμβανε στο εξής την επίβλεψη αφενός του συνόλου των συναλλαγών σε συνάλλαγμα, και αφετέρου της εξόφλησης των ιδιωτικών δανείων που είχαν συναφθεί σε ξένο συνάλλαγμα. Επιπλέον, επιβλήθηκε το λεγόμενο «συναλλαγματικό παρακράτημα»: οι εξαγωγείς είχαν την υποχρέωση να μετατρέπουν το 15% των εισπράξεών τους από συνάλλαγμα σε δραχμές, με την παλαιότερη όμως σταθερή ισοτιμία και όχι την τρέχουσα, ενώ η ΤτΕ παρακρατούσε τη διαφορά. Ας σημειωθεί ότι σε ένα μήνα, τον Μάιο, τα βιομηχανικά προϊόντα απαλλάχθηκαν από συναλλαγματικό παρακράτημα.²³⁷ Πάντως, ο μεγάλος κερδισμένος της οικονομικής κρίσης ήταν αναμφισβήτητα η κεντρική τράπεζα, που, με αναβαθμισμένο πλέον ρόλο, διαχειριζόταν κατ' αποκλειστικότητα τη νομισματική πολιτική.

Ωστόσο, με την εγκατάλειψη της χρυσής βάσης, η δραχμή υποτιμήθηκε ραγδαία σε σχέση με τη στερλίνα (από την ισοτιμία των 305 δραχμών στις 31 Μαρτίου σε 552 δραχμές στις 31 Μαΐου). Η ΤτΕ προέβη το καλοκαίρι του 1932 και σε πρόσθετα μέτρα για να βελτιώσει τη συναλλαγματική θέση της. Επέβαλε στις εμπορικές τράπεζες την υποχρεωτική μετατροπή σε δραχμές των οφειλών σε χρυσό και συνάλλαγμα, ενισχύοντας έτσι σημαντικά τα αποθέματά της. Λόγω όμως των συνεχών υποτιμήσεων της δραχμής, η ρύθμιση αυτή έπληττε τις βιομηχανίες που είχαν υποχρεώσεις σε χρυσό ή/και συνάλλαγμα, όπως επεσήμαινε ο Ν. Κανελλόπουλος στον ΣΕΒΒ. Το επόμενο βήμα ήταν η συνάντηση εκπροσώπων του Συνδέσμου με τον διοικητή της ΕΤΕ Ιωάννη Δροσόπουλο προτού ληφθούν οριστικές αποφάσεις.²³⁸ Σταδιακές όμως διολισθήσεις της δραχμής θα σημειωθούν καθ' όλο το έτος, για να αποκτήσει μια σχετική σταθερότητα τον Ιανουάριο του 1933.

Γενικά, η οικονομική ύφεση και η εγκατάλειψη του κανόνα του χρυσού υπαγόρευαν την πολιτική της αυτάρκειας και του ελέγχου συναλλαγών και συναλλάγματος. Ο κρατικός παρεμβατισμός σταδιακά ενισχύθηκε και θα αποτελούσε στο εξής το κύριο χαρακτηριστικό και των επόμενων κυβερνητικών σχημάτων. Η κυβέρνηση Βενιζέλου, για να αντιμετωπίσει την κρίση, υιοθέτησε τις ποσοτώσεις σε μεγάλο αριθμό εμπορευμάτων και καθιέρωσε το σύστημα συμψηφισμού σε είδος (clearing) στις διεθνείς εμπορικές συμφωνίες, μέτρα που θα ισχύσουν και στη συνέχεια. Αυτή ακριβώς η περιοριστική και παρεμβατική πολιτική στις οικονομικές διαδικασίες προκάλεσε τη διαφωνία και την αποχώρηση του φιλελεύθερου

Ο οικονομολόγος Κυριάκος Βαρβαρέσος (1884-1957) ανέλαβε το ρόλο του υπουργού Οικονομικών στην κυβέρνηση Βενιζέλου από την παραίτηση του Γεώργιου Μαρής τον Ιανουάριο του 1932. Τον επόμενο χρόνο διετέλεσε υποδιοικητής της ΤτΕ (Αρχειό Βοβολίνη)

υπουργού Εθνικής Οικονομίας Π. Βουρλούμη. Ο Σταύρος Κωστόπουλος ανέλαβε το υπουργείο λίγες ημέρες πριν από την παραίτηση της κυβέρνησης του Βενιζέλου.²³⁹

Ωστόσο, η πιο σημαντική νομοθετική ρύθμιση για την ελληνική βιομηχανία την εποχή της κρίσης ήταν ο νόμος 5426/1932, που απηχούσε και το υπόμνημα του ΕΒΕΑ. Ο νόμος, μεταξύ άλλων, έθετε δραστικούς περιορισμούς στην εισαγωγή μηχανολογικού εξοπλισμού, ενώ επιτρεπόταν μόνο η εισαγωγή ανταλλακτικών ή μηχανημάτων για αντικατάσταση όσων είχαν αχρηστευθεί λόγω φθορών. Η πολιτική βούληση για ανάσχεση της βιομηχανικής ανάπτυξης αποτυπωνόταν και με τη διάταξη περί αναγκαστικής άδειας σκοπιμότητας από το αρμόδιο Γνωμοδοτικό Συμβούλιο Βιομηχανίας του υπουργείου Εθνικής Οικονομίας. Η άδεια αυτή θα ήταν εφεξής αναγκαία προϋπόθεση για την ίδρυση νέας βιομηχανίας ή την επέκταση ήδη υπάρχουσας.

Οι νέες συνθήκες και τα νομοθετικά μέτρα που προέκυψαν από την οικονομική κρίση θα συνθέσουν για τον βιομηχανικό κόσμο ένα διαφορετικό επιχειρηματικό τοπίο. Πράγματι, οι έλληνες βιομήχανοι θα επιδείξουν εξαιρετικούς ρυθμούς εγρήγορης και προσαρμογής, παρ' όλους τους φραγμούς και την έλλειψη σοβαρού βιομηχανικού σχεδιασμού· εξάλλου, οι επόμενες πολιτικές κατευθύνσεις απείχαν μακράν από όποια διάθεση ενίσχυσης της βιομηχανίας. Ο αντίκτυπος της οικονομικής κρίσης στη βιομηχανία δεν ήταν δραματικά έντονος, όπως αποδείχτηκε για τις τράπεζες· ας σημειωθεί ότι πολλά τραπεζικά ιδρύματα οδηγήθηκαν σε πτώχευση, όπως για παράδειγμα οι τράπεζες Θεσσαλίας, Εθνικής Οικονομίας και Βιομηχανίας. Δυσχέρειες εντοπίζονταν, κυρίως, σε βιομηχανίες που απευθύνονταν στον αγροτικό χώρο, ο οποίος είχε δοκιμαστεί σκληρά από την ύφεση. Η βιομηχανική παραγωγή σημείωσε πτώση μόνο το 1932, ενώ ήδη από το 1933 έβαινε σε ανοδική πορεία. Βέβαια, οι πτωχεύσεις των επιχειρήσεων διπλασιάστηκαν σε σύγκριση με την έκρηξη της δεκαετίας του 1920. Τελικά όμως αυτό το δεδομένο λειτούργησε ευνοϊκά για τη θεαματική ανάκαμψη της βιομηχανίας κατά την περίοδο 1933-1936, αφού το προβληματικό πεδίο με το μωσαϊκό μικρών, αναποτελεσματικών επιχειρήσεων εκκαθαρίστηκε. Μπορεί λοιπόν η ελληνική βιομηχανία να επιβίωσε της οικονομικής κρίσης με περιορισμένες απώλειες, προετοιμάζοντας το έδαφος για το επόμενο μεγάλο αναπτυξιακό άλμα, ωστόσο η διάσπαση στον πυρήνα της κεντρικής οργάνωσής της, του ΣΕΒΒ, ήταν γεγονός. Μάλλον ο εσωτερικός κλυδωνισμός αποδείχτηκε πιο ανθεκτικός...

Δροσόπουλος (1870-1939) υπήρξε της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, από όλες τις βαθμίδες της τράπεζας για να αναλάβει τη διοίκησή της, κατά το κρίσιμο διάστημα 1928-1939. (Αρχειό Βαβολίνη)

